

ЛЮБОВ ЖВАНКО

ДО ПРОБЛЕМИ ЗАДОВОЛЕННЯ РЕЛІГІЙНИХ ПОТРЕБ БІЖЕНЦІВ КАТОЛИКІВ У РОСІЙСЬКІЙ ІМПЕРІЇ (1914-1918 РР.)

Перша світова війна стала надзвичайним випробуванням для пересічної людини – руйнувався світ її звичного життя. Для багатьох з них головним бажанням було утекти: від ворога, що наступав; від горя та невизначеності у майбутньому; від злигоднів, хвороб, смертей рідних і близьких. Серед найбільш вразливих соціальних груп населення Російської імперії були біженці. Дмитро Дорошенко, відомий український історик, державний і політичний діяч, у своїх спогадах справедливо наголосив: „Біженство – який це страшний злочин царської Росії супроти людей! Не знаю, на кого індивідуально, на чій голови повинні впасти прокльони, сльози й загибель багатьох сотень тисяч людей. Кому витисне суворий присуд історія за це страшне божевілля, за цей кривавий гріх супроти Галичини, Волині і Холмщини, навіть з огляду державних інтересів самої Росії”¹.

Проблема перебування на українських землях біженців Першої світової війни – досить складна і багатогранна, оскільки для забезпечення життєвих потреб цих людей передбачалося не лише проведення комплексу заходів по наданню житла, одягу, медичної допомоги, їжі, пошуку місця роботи та навчання, а й навіть більше – духовної підтримки.

Dr hab. LUBOW ŻWANKO – Katedra Historii i Kulturologii Charkowskiej Narodowej Akademii Gospodarki Miejskiej, Charków (Ukraina).

¹ Д. Д о р о ш е н к о, Мої спомини про недавнє минуле (1914–1920 роки), Київ: Темпора 2007, с. 48.

Надзвичайно гострою потребою особливо для значної кількості біженців-католиків (головним чином поляків), які потрапили в чуже для них мовне, релігійне, ментальне середовище, було спілкування з духовенством західного обряду. Для пересічної людини початку ХХ ст. духовний світ поставав через молитву, церковну відправу, різні обряди, тому надзвичайно важливо, щоби все це велося рідною мовою відповідно до звичних їй релігійних постулатів. Для розпорошених по губерніях Російської імперії польських біженців важливим було, як наголошують сучасні польські історики, збереження власної само ідентифікації. І в цьому важливу роль відіграло католицьке духовенство. У той же час ця сфера допомоги була однією з найскладніших, оскільки пасторам доводилося втручатися в особисте життя біженців².

Тому з початком руху біженства в тиллові губернії Російської імперії серед інших виникає ще одна проблемна ситуація – яким чином у православних губерніях задовольнити духовні потреби біженців-іновірців?

Піднята у статті тематика надзвичайно актуальна і нині у тому сенсі, що світ і на початку третього тисячоліття потребує толерантного ставлення до людей іншої віри, до духовних святинь, а поневіряння понад 20-ти мільйонів біженців засвідчує неспроможність сучасної цивілізації вирішити цю гуманітарну проблему планетарного масштабу.

Таким чином, метою статті є спроба висвітлити засади державної політики Російської імперії у царині задоволення релігійних потреб польських біженців-католиків, залучення до цього процесу римокатолицького духовенства, яке, як приклад, виконувало свій пасторський обов'язок на території Харківської губернії.

Російська імперія визнала біженство як масове явище лише з літа 1915 р., коли, в результаті наступу німецьких армій, у тиллові губернії ринув потік біженців. Організація соціального захисту біженців, відповідно до положень „Закону про забезпечення потреб біженців” від 30 серпня 1915 р., покладалася на центральні і місцеві органи влади, самоврядування різних рівнів, громадські спілки, благодійні, етнічні біженецькі комітети. Законом теж передбачалося надання

---

² M. Korzeniowski, M. Mądziak, D. Tarasiuk, *Tułaczy los. Uchodźcy polscy w imperium rosyjskim w latach pierwszej wojny światowej*, Lublin: Wydawnictwo UMCS 2007, s. 172.

парафіям та іншим місцевим церковним громадам, а відтак, священнослужителям різних релігійних обрядів, незалежно від їх віри та національності, права опікуватися біженцями.

Загальноімперську політику у царині біженства здійснювала Особлива нарада по влаштуванню біженців (далі – Особлива нарада), утворена при міністерстві внутрішніх справ 10 вересня 1915 р.³ Однією з 5-ти постійних комісій, які ця структура мала право утворювати, стала комісія по задоволенню духовних потреб біженців⁴. Її роботу очолив Анатолій Коні (1844-1927 рр.), видатний російський юрист, громадський діяч, член Державної ради⁵. Метою її створення було „відновлення порушеної душевної рівноваги серед біженців, яку створили суперечливі розпорядження військового і цивільного начальства... втрата батьками дітей внаслідок важких умов дезорганізації руху на залізничних і ґрунтових дорогах, ... скорботи за рідними місцями, що їх залишили, невизначеність становища у майбутньому”⁶.

Потрібно зазначити, що протягом всього часу функціонування Особливої наради комісія по задоволенню духовних потреб біженців працювала досить інтенсивно, на засіданнях якої розглядалися, головним чином, питання релігійної допомоги біженцям різних конфесій. Члени комісії визнали за необхідне „розглядати це питання окремо для осіб православного віросповідання та іновірного”⁷. З початку біженського руху, говорити про задоволення релігійних потреб біженців, за великим рахунком, не доводиться, оскільки часто і священнослужителя не було на місці, щоби відслужити службу по

---

³ Л. Ж в а н к о, Правове регулювання соціального захисту біженців Першої світової війни в Російській імперії, Проблеми історії України XIX – Початку XX ст., випуск 14, Київ: Інститут історії України НАН України 2008, с. 240-241.

⁴ А. И л ь и н, Об Особом совещании по устройству беженцев (1915 г. – февраль 1917 г.), „Правоведение” 1991, № 5, с. 53.

⁵ <http://ru.wikipedia.org/wiki>

⁶ Ї. Л и х а ч о в а, Культурно-просвітницька робота серед біженців-поляків з Царства Польського роки Першої світової війни, Актуальні проблеми вітчизняної і всесвітньої історії, збірник наукових праць, випуск 10, Харків: Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна 2007, с. 92.

⁷ Д. Ц о в я н, Деятельность государственных органов и общественных организаций по оказанию помощи беженцам в годы Первой мировой войны. 1914-1917 гг., [Электронный ресурс], Дис. ... канд. ист. наук: 07.00.02, Москва: Российская государственная библиотека 2005, с. 69.

померлих, охрестити новонароджених, чи своєю проповіддю підтримати в розпачі цих нещасних людей. Проте, вже згодом Святійший Синод, заручившись підтримкою головуповноважених по біженцях Північно-Західного і Південно-Західного фронтів відповідно С. Зубчанінова та М. Урусова (посади, затверджені Радою Міністрів Російської імперії 244 липня 1915 р. для регулювання процесу евакуації біженців та вирішення пов'язаних з цим проблем)⁸, командуючих російськими арміями, зобов'язав саме православних священників залишатися при своїй пастві і відправлятися в евакуацію лише з ними⁹.

У той же час для православних біженців, за великим рахунком, було простіше й на нових місцях віднайти священика для вирішення свої духовних потреб, оскільки середовище, куди вони потрапляли було православним. Більша скрута в цьому сенсі випала біженцям-католикам, яких і репрезентувало здебільшого польське населення. Польські вигнанці, розпорошені по незорим просторам Російської імперії, розпорядженням властей досить часто були розселені на значній віддалі від міст та містечок, де функціонували костьоли, а тому вони й втратили можливість користуватися послугами ксьондзів¹⁰. Тому було важливим відпрацювати механізм організації відряджень католицьких священиків у місця скупчення біженців-католиків.

Протягом осені 1915 р., тобто в часи евакуації найбільшої кількості біженців, комісія по задоволенню духовних потреб біженців підготувала певні пропозиції, покликані регулювати надання духовної допомоги католикам. Знаковим у цій справі стало засідання. Особливої наради 26 листопада 1915 р., на якому і було розглянуто та ухвалено низку положень щодо задоволення духовних потреб біженців-католиків. Так, доцільність відрядження католицького духовенства мала визначатися кількістю біженців-католиків, які проживали в межах певної місцевості¹¹. Дана „норма”, встановлена Особливою нарадою, склала 10 тис., а в особливих випадках – 5 тис.

---

⁸ Ж в а н к о, Правове регулювання соціального захисту біженців Першої світової війни в Російській імперії, с. 238.

⁹ Там само, с. 71.

¹⁰ К о р з е н і о в с к і, М а д з і к, Т а р а с і у к, *Tułaczy los. Uchodźcy polscy w imperium rosyjskim w latach pierwszej wojny światowej*, s. 169-170.

¹¹ Державний архів Харківської області, ф. 18, оп. 21, спр. 114, арк. 51.

біженців на одного священика¹². У місцях значно меншого скупчення біженців тимчасово було дозволено відрядження на незначні терміни спеціально виділених римо-католицьких священиків. Призначення кола священиків, які відправлялися у відрядження, здійснював Могилівський архієпископ за згоди Департаменту духовних справ. Про кожного відрядженого священика повідомляли місцевому губернатору, куди той мав прибути. Католицькі священики, яких посилали для забезпечення потреб біженців, обиралися за звичай, із самих священиків-біженців тої ж національності, з якої і складалася та чи інша група біженців¹³.

М. Плеве, товариш міністра внутрішніх справ, підбиваючи підсумки роботи Особливої наради 26 листопада 1915 р., схвалив пропозиції комісії щодо можливості посилення діяльності духовних осіб різних конфесій у справі надання біженцям релігійно-моральної допомоги, визнавши за необхідне видати священикам особливі винагороди та спеціальні кошти на роз'їзди¹⁴.

Проте, уже на час припинення руху біженців, тобто на зиму 1916 р., при Особливій нараді було утворено спеціальну комісію, метою якої став „...перегляд існуючих підстав щодо відрядження на місця розселення біженців духовних осіб та задоволення їх потреб...”¹⁵. Результатом роботи став висновок щодо визначення кількості священиків, яких необхідно відрядити у тиллові губернії. Вона має залежати не лише від числа біженців-католиків, що проживають у певній місцевості, але й має зіставлятися з іншими умовами місцевого характеру – розмір районів, де проживають біженці-католики, умови зв'язку та сполучення в даній місцевості та ін.¹⁶ До того ж було визнано за бажане, щоб розподіл ксьондзів для обслуговування біженців здійснювалося Особливою нарадою, яка тим самим мала можливість цілком планомірно задовольняти релігійні потреби біженців, відряджаючи на місця священиків. Комісія також розглянула питання фінансового утримання духовенства, що їхало у відрядження. Було встановлено, що крім основної оплати – 150 крб.,

---

¹² Там само, арк. 34.

¹³ Ц о в я н, Деятельность государственных органов и общественных организаций по оказанию помощи беженцам в годы Первой мировой войны, с. 72.

¹⁴ Там само, с. 74.

¹⁵ Державний архів Харківської області, ф. 18, оп. 21, спр. 114, арк. 34.

¹⁶ Там само, арк. 51.

призначалися додаткові, так звані, „роз'їздні гроші” відповідно до місцевих умов – розміри обслуговуючого ксьондзом району, вартості проїзду по залізничних та ґрунтових дорогах та ін.¹⁷

Загалом, окреслюючи компетенцію комісії по задоволенню духовних потреб біженців, слід наголосити на розгляді нею конфесійних проблем, тоді як інші духовні потреби – в освіті рідною мовою, збереження культурних традицій та ін. задовольняли етнічні комітети. Для польських біженців такими структурами стали Центральний обивательський комітет губерній Королівства Польського в Петрограді (ЦОК), Польський комітет в Москві, Польський комітет санітарної допомоги, Польський Львівський комітет допомоги, Польське товариство допомоги жертвам війни¹⁸.

Головним же результатом роботи комісії, як стверджують окремі історики¹⁹, стала розробка статті 29 „Керівних положень по влаштуванню біженців”, затверджених 2 березня 1916 р. міністром внутрішніх справ А. Хвостовим. Цей документ став логічним продовженням законотворчих ініціатив Міністерства внутрішніх справ – координатора біженецьких справ на теренах Російської імперії²⁰. Ця стаття дала юридичне оформлення необхідності задоволення релігійних потреб біженців різних конфесій. „Релігійозныя нужды бѣженцевъ удовлетворяются наличными на мѣстѣ водворенія бѣженцевъ духовными лицами, а также путемъ командированія, въ случаѣ необходимости, въ районы водворенія бѣженцевъ православныхъ священниковъ, ксендзовъ, пасторовъ и духовныхъ лицъ другихъ исповѣданій. Расходы по командированію упомянутыхъ лицъ относятся на кредиты, ассигнуемые на нужды бѣженцевъ”²¹.

Значна кількість польських біженців осіла в Харкові та Харківській губернії, яка на початок війни отримала статус тилової. До слова сказати, що перша незначна хвиля біженців, а точніше німців-висе-

¹⁷ Там само, арк. 51.

¹⁸ Ж в а н к о, Рецензія на монографію; К о r z e n i o w s k i, М а d z i k, Т а r а s i u k, *Tulaczy los. Uchodźcy polscy w imperium rosyjskim w latach pierwszej wojny światowej*, s. 238; „Український історичний журнал” 2008, № 3, с. 224.

¹⁹ Ц о в я н, Деятельность государственных органов и общественных организаций по оказанию помощи беженцам в годы Первой мировой войны, с. 76.

²⁰ Л. Ж в а н к о, Джерело з історії вивчення проблеми біженства Першої світової війни в Російській імперії („Керівні положення по влаштуванню біженців”), „Київська старовина” 2006, № 6, с. 114.

²¹ Там само, с. 122. Цитату подано мовою оригіналу.

ленців, прибула в межі губернії ще зимою 1915 р. й отримала притулок у благодійних установах Харкова²². Однак, „ситуація круто змінилася після прориву німцями лінії фронту між Горлицею і Тарнавом у травні 1915 р. та відступу російських армій. Почалося масове виселення людей, у першу чергу чоловіків від 17-45 років”²³. Внаслідок цього, Харківська губернія, стала транзитною територією, якою значні партії біженців транспортувалися углиб Російської імперії.

Польське населення офіційною імперською владою розглядалося як „добровільні біженці-слов'яни, яким гарантувався безкоштовний проїзд по залізницях, харчування на шляхах руху в тиллові губернії, де вони могли отримати „опіку та заробіток”. Проте, частина поляків теж потрапила під насильницьке виселення. Наприклад, на кінець червня 1915 р. натовп біженців із сільського населення Люблінської губернії рухався цілими повітами, внаслідок бажання воєнного начальства надати ворогу замість квітучого краю пустелю²⁴.

Харків, як центр губернії, за своїми географічним та промисловим потенціалом в умовах війни мав особливе стратегічне значення²⁵. Потужний залізничний вузол та передова на той час інфраструктура дозволили йому стати одним із 54-х реєстраційних пунктів, на яких проводився „...щоденний перепис [транзитних – авт.] біженців у межах Європейської Росії”.

Національний склад біженців, що прибули у Харківську губернію ілюструють матеріали таблиці 1. На жаль, частина земських діячів подали у своїх звітах до Харківської губернської земської управи лише загальні дані про біженців, розселених у їхніх повітах.

---

²² А. Курцев, *Беженцы Первой мировой войны в России (1914-1917 гг.)*, „Вопросы истории”, 1999, № 8, с. 59.

²³ ДАХО, ф. 40, оп. 100, спр. 1193, арк. 27.

²⁴ Курцев, *Беженцы Первой мировой войны в России*, с. 60.

²⁵ О. Рент, О. Сердюк, *Загострення суперечностей в імперському суспільстві у роки Першої світової війни (липень 1914 – лютий 1917 рр.)*, *Проблеми історії України XIX – початку XX ст.*, Вип. 7, Київ 2004, с. 123.

Таблиця 1. Національний склад біженців у повітах Харківської губернії (на 1 липня 1916 р.)

	Назви повітів та міст	Росіяни	Поляки	Галичани	Литовці	Латиші	Німці	Євреї	Чехи	Інші
1	Богодухівський	3094								
2	Валківський	1994	44	288	17	25	214	4	4	164
3	Вовчанський	11377	925	340	61	37	–	237	–	164
4	Зміївський	4248								
5	Місто Чугуїв	721	500	–	–	–	–	308	–	–
6	Ізюмський	7207								
7	Місто Слов'янськ	1500	800	–	–	90	140	752	–	–
8	Куп'янський	3655	686	34	159	33	–	275	–	185
9	Лебединський	393	199	–	12	–	–	66	–	228
10	Охтирський	3673								
11	Місто Охтирка	942	107	–	–	–	–	479	–	–
12	Старобільський	2998	84	16	40	2	22	–	–	–
13	Сумський	2488	1056	–	40	48	–	94	–	87
14	Місто Суми	3075								
15	Харківський	16156	2934	–	334	558	2907	–	6	8
	Усього	42224	7732	678	663	823	3283	2215	10	672

Зрозуміло, що для задоволення духовних потреб біженців-католиків, потрібні були додаткове число священиків, оскільки місцеві ксьондзи не могли задовольнити останніх. Тому харківський губернатор Микола Протасєв, виконуючи рішення Особливої наради по влаштуванню біженців, розіслав спеціальний запит до всіх біженецьких структур губернії. Адресатам належало направити в губернське правління такі дані:

1. Поіменний список постійного римо-католицького духовенства із вказівкою їх місця перебування та відміткою щодо обслуговування крім місцевого населення ще й біженців.

2. Поіменний список ксьондзів для обслуговування біженців-католиків в губернії із вказівкою їх місця перебування та район їх тимчасового відрядження з урахуванням розселення біженців, діяльності, відстані та зручності переміщення між населеними пунктами.

3. Висновок про те, наскільки місцевий склад римо-католицького духовенства має змогу задовольнити потреби біженців-католиків.

4. По можливості ґрунтовний щомісячний обрахунок витрат на роз'їзди духовенства, надані кредити, якщо ці витрати не можуть бути покриті за рахунок місцевих коштів²⁶.

У результаті було встановлено, що в Харківську губернію із 1 серпня 1915 р. були тимчасово направлені ксьондз Франциск Бобніс із Віленської римо-католицької єпархії, Флоріан Галабурда із Ситненської римо-католицької єпархії Сувальської губернії. У Куп'янську із 7 січня 1916 р. духовні відправи провадив ксьондз із Могилівської римо-католицької єпархії Флоріан Жилинський²⁷.

Для порівняння значимо, для задоволення духовних потреб біженців-латишів до Харкова був направлений пастор Венденського повіту Карл Ірбе. Цікаво зауважити, що географію його діяльності склали Катеринославська, Курська та Харківська губернії²⁸. У свою чергу це передбачало значні фінансові витрати на роз'їзди священника, який розпочав свою роботу із 17 січня 1916 р.

Варто зазначити, що у Харківському міському комітеті допомоги біженцям лютеранської церкви святого вознесіння було зареєстровано 6,5 тис. біженців німців, поляків та литовців. Окремо було записано 9,5 тис. німців-колоністів, з яких 1 тис. було направлено на поселення в німецьку колонію одного із повітів Харківської губернії.

Складною була ситуація і в повітах губернії. Так, представники Харківського курату ксьондз І. Секлюцький у листі до Харківського губернського правління від 14 березня 1916 р. повідомляв: „Беручи до уваги, що в Харківській губернії з осені 1915 р. осіло більше 30 тис. католиків, не беручи до уваги 10 тис. полонених-австріяків, зважаючи на те, що серед біженців, розміщених по селах, спостерігаються чисельні смертні випадки, необхідно продовжити цих [вищезгаданих – Л. Ж.] священників”²⁹. Зрозуміло, що тогочасні статистичні дані щодо кількості біженців досить умовні та в будь-якому випадку вони дають зрозуміти, що роботи у відрядженого на Харківщину духовенства не бракувало. І тут виникає логічне запитання

---

²⁶ Державний архів Харківської області, ф. 18, оп. 21, спр. 114, арк. 51.

²⁷ Там само, арк. 14.

²⁸ Там само, арк. 1.

²⁹ Там само, арк. 14.

– на які кошти мали жити ці священники, здійснювати роз'їзди до місць виконання своїх обов'язків?

Для духовенства постала проблема в отриманні 150 крб. як місячної оплати їх роботи. Так, 3 березня 1916 р. до Харківського губернатора князя Оболенського надійшла телеграма заступника міністра внутрішніх справ Волконського щодо необхідності терміново подати відомості про кількість відряджених римо-католицьких священників та евангелістко-лютеранських пасторів із зазначенням прізвищ та отриманих із біженецьких кредитів коштів та суми невиданої їм оплати³⁰.

16 березня 1916 р. представник губернського правління Л. М. Турчанинов повідомив про цей запит харківського губернського проповідника евангелістко-лютеранської святого вознесіння церкви оберпастора М. Штендера та куратора римо-католицької церкви Харкова ксьондза І. Секлюцького³¹.

Того ж дня М. Штендер направив відповідь, у якій зазначалося, що пастор К. Ірбе, розпочавши роботу в січні 1916 р., ще не отримав грошей. При цьому висловлювалося прохання виділити означені кошти із „кредитів для біженців”, що виділялися з державної скарбниці, позаяк цей священник, фактично, утримувався М. Штендером. В аналогічній ситуації перебували і католицькі священники Ф. Бобніс, Ф. Галабурда та Ф. Жилинський. Кошти на їх проживання у сумі 1,8 тис. крб. були переведені земським відділом по влаштуванню біженців МВС у розпорядження Харківського губернатора лише 31 травня 1916 р.³² Отримали свої кошти ці священники уже в другій половині липня 1916 р.³³ [1,], тобто майже половина року духовенство залишалося без засобів до існування. Щонайменше дивною у цій ситуації видається і позиція МВС та Особливої наради по влаштуванню біженців, які офіційно взяли на себе відповідальність за перебування цих священників у відрядженнях, не реагуючи на низку телеграм місцевих представництв щодо продовження терміну відряджень та забезпечення життєвих потреб самих священників.

---

³⁰ Там само, арк. 9.

³¹ Там само.

³² Там само, арк. 34.

³³ Там само, арк. 55, 56.

Не стояли осторонь допомоги біженцям і священнослужителі римо-католицької церкви Харкова. Цим людям, вирваним із звичних умов життя, часто без знання мови, в чужому релігійному оточенні, було дуже важко переносити біженство. Воно стало не лише матеріальним випробуванням, а й, власне, навіть більш нестерпним у моральному плані. Невизначеність у завтрашньому дні, втрачена робота, статки, загублені члени родини приводили у відчай біженців. Тому багато означала для них підтримка духовенства однієї віри.

Так, у жовтні 1914 р. в Харкові була утворена „Комісія по наданню допомоги постраждалим від війни при попечительстві про бідних римо-католицького вірування”. Її голова Станіслав Виршилло спільно із настоятелем Харківської римо-католицької церкви ксьондзем Секлюцьким організували серед прихожан збір коштів. 498 крб. 91 коп. були направлені на влаштування трьох притулків для біженців. Крім того, 45 біженців з Галичини отримали зібрані серед населення одяг та білизну³⁴.

З метою забезпечення духовних потреб біженців-католиків, управляючий Могилевською Римо-Католицькою Архієпархією єпископ І. Цепляк 17 грудня 1915 р. направив у відрядження до місць найбільшого скупчення біженців-католиків священників для задоволення духовних потреб евакуйованих. 8 грудня того ж року міністр внутрішніх справ Російської імперії дозволив начальникам губерній видавати дозволи на влаштування тимчасових приміщень для громадських богослужінь. У Харкові на ці потреби були використані бараки в районі Балашовського вокзалу. До того ж, адміністрації Миколаївської та Олександрівської лікарень Харкова запрошували настоятеля місцевої римо-католицької церкви для проведення богослужінь та необхідних обрядів після смерті пацієнтів-католиків³⁵.

Таким чином, проблема задоволення духовних потреб біженців католиків є досить багатогранною та складною, про що свідчить її розгляд на державному рівні владних структур Російської імперії. Невеликий її аспект подано на прикладі діяльності католицьких священників, які прибули у відрядженні на території Харківської

³⁴ Там само, ф. 965, оп. 1, спр. 25, арк. 251-252 зв.

³⁵ Л. Ж в а н к о, Польські біженці Першої світової війни в Харкові, Формування історичної пам'яті: Польща і Україна, Харків: Майдан 2008, с. 24.

губернії з метою проведення релігійних відправ серед біженців, а також допомога біженцям місцевими ксьондзами.

ДОКУМЕНТИ³⁶

Документ № 1

Витяг зі звіту комісії по наданню допомоги постраждалим від війни при Попечительстві про бідних Римо-Католицького сповідання в Харкові

1 жовтня 1914 р.

ПОСТУПИЛО единовременных взносов от Гг.:

	РУБ.	К.		РУБ.	К.
Барщевского	5	–	Новака	–	50
Вильга, В.И.	3	–	Олеринского	5	–
Вильга, И. и М.	100	–	Осташевского	10	–
Вильга, Я.И.	5	–	Петрова	–	50
Виршилло, С.	–	15	Полюты	5	–
Влоцакевича	3	–	Речинского	3	–
Гаевской, Ю.Л.	5	–	Ринкевича	2	–
Грефнера	1	–	Рубинштейна	1	–
Гуткова	–	20	Руммеля	1	–
Дворжанчика, И.	25	–	Стеценко	–	50
Дементьева	–	50	Стецкевича, К.И.	2	–
Доброноки	5	–	Тайлора, Э.	10	–
Дьяченко	–	50	Тайлора, Э	25	–
Закржевского, С.	3	–	Теплица, М.	25	–
Карсницкого, И.	–	50	Теплица, С.	25	–
Маляса	5	–	Маркова Черныха	1	–
Муравьева	–	50	Чехонадского	1	–
N.N.	5	–	Якобса	5	–

Итого. 300.85

³⁶ Документи подані мовою оригіналу зі збереженням тогочасних стилістичних особливостей.

Месячных взносов от Гг.:

	РУБ.	К.
Арцишевского	1	-
Бартеля	2	-
Бржостовича	3	-
Бриллианфта, С.	1	-
Вейганда и Ляховича	1	-
Вераксо	3	-
Вергелева	-	50
Верххлейского	1	50
Вильга, И.И.	5	-
Вильга, М. И.	5	-
Виршилло, Л.А	1	-
Виршилло, С.	5	-
Дворжанчик, И. и Е.	10	-
Красницких, И. и М.	5	-
[...]	134	25
Отчисление от выигрыша в карты	10	81

Итого 198.06

Всего на приход. Руб. 498.91

Поступило пожертвование вещами от Гг.:

Вильга, М.И.	Карсницкой, М.	Щавинской, Я.
Белецкой	Лабунской	Яблонской
Дукельской	Падеревской	Соколова, Л.П.
Жебровской	Фертнер	

Оборудованы: средствами членов Комиссии – приют имени г. Маевской на 8 человек, приют имени г. Оттовича на 8 человек и средствами инж. Дворжанчика приют имени г. Щавинского на 12 человек.

ИЗРАСХОДОВАНО:

На устройство ночлежного приюта.....Руб. 15.-

На проезд на работы и на родину:

	РУБ.	К.		РУБ.	К.
Богуцкому Леону	5	–	Станкевичу Чеславу	2	–
Щепанику Стефану	3	–	Радвину Стефану	3	–
Михалевскому Стефану и Пестржинскому	3	–	Бислису Станиславу	1	50
			Мицкевичу	7	50
			Уплочено за квартиру Иодковской	5	–

Итого 45-

На единовременные пособия:

	РУБ.	К.
Пахульскому Владиславу	1	–
Стрыеку Антону	4	75
Плянке Гизелю	2	–
Мощенской Елене	3	–

Всего израсходовано Руб. 100.40

Остаток Руб. 388.51

Выдано белье и платью 45 лицам.

Председатель С. Виршилло.

Казначей В.Сержпутовский.

Печатное

Ксендзу Настоятелю

Р.[имо] К.[атолического] Костела

Гну Секлюцкому

ДАХО, ф. 965, оп. 1, спр. 25, арк. 251-252 зв.

Документ № 2

Лист голови Харківського губернського відділення Тетянинського комітету В.Акишева до настоятеля Харківської римо-католицької церкви ксьондза Секлюцького про збір пожертвувань на користь населення Привіслянського краю.

15 листопада 1914.

Правление
Харьковского отделения
Татьянинского комитета
15 ноября 1914 г.

Настоятелю Харьковской
Римо-католической церкви
Ксендзу Секлюцкому

В городе открыто отделение Татьянинского комитета. Беженцев прибывает в Харьков и губернию много, поэтому удовлетворить их надобности с пожертвований комитету нет возможности. Поэтому Комитет и его отделение для удовлетворения острых надобностей беженцев и жителей губернии. Привислянскаго края с разрешения властей 23 ноября 1914 г. устраивает кружечный сбор «Харьков-Польша».

Имеем надежду, что с вашей стороны Правление Комитета встретит сочувствие к сбору пожертвований для удовлетворения надобностей местностей, пострадавших от войны и просит Вас Ваше Высокопреподобие не отказать 23 ноября предложить прихожанам сделать пожертвование.

Председатель комитета В. Акишев

ДАХО ф. 965, оп. 1 спр. 25, арк. 286.

Документ № 3

Звернення управляючого Могилевською Римо-Католицької архієпархії єпископа І.Цепляка до духовенства про необхідність допомоги постраждалим від війни.

15 листопада 1914 р.

В связи с настоящей войной стали за последнее время учреждаться в разных местностях архиепархии, с надлежащего утверждения властей, общества для несения помощи населению, пострадавшему от войны. Так в Петрограде образован Комитет по сбору пожертвований в пользу населения, пострадавшего от войны, под покровительством Ея Императорского Высочества Великой Княжны Татьяны Николаевны. Там же учреждено общество вспомоществования бедным семействам поляков, участвующих в войне и бедствующему польскому населению, пострадавшему от военных действий, с правом открывать повсеместно отделы общества. С подобною же целью учреждено в губ. гор. Могилеве общество попечения о лицах, временно пострадавших от войны и не имеющих убежища на территории, соприкасающейся с неприятелем.

Такое же общество, с целью несения помощи населению, пострадавшему от войны, основано в гор. Минске и в других местностях архиепархии.

Громадность бедствия, постигшего местности, подвергшиися вражескому нашествию не поддается пока учету. Необходима скорая помощь, всамых широких мерах, разоренному населению лишившемуся крова и сред-

ств к жизни. В виду сего я горячо призываю подведомственное мне духовенство, во имя проповедуемой нами любви к ближнему, присоединиться к общему делу несения помощи страждущим. Для этой цели я рекомендую Г.г. Настоятелям и прочим священникам вступать лично в члены сказанных обществ, а равно, ознакомив своих прихожан с амвона с задачами сия обществ, приглашать и их вступать в члены таковых. К сему присовокуплю, что помощь потерявшим может быть оказываема, помимо членских взносов, и пожертвованиями в натур, а также предоставлением пострадавшим крова и пропитания. Я уверен, что мой призыв найдет сочувственный отклик в сердцах Ваших и Ваших пасомых и что в, по мере возможности, поспешать принести свою лепту для облечения участи пострадавших братьев наших.

Управляющий Могилевскою Архиепархиею

Епископ Иоанн Цепляк

Секретарь В.Плоскевич

ДАХО, ф. 965, оп. 1 спр. 25, арк. 27-28.

PRZYCZYNEK DO PROBLEMU OPIEKI DUSZPASTERSKIEJ
NAD UCHODŹCAMI-KATOLIKAMI W IMPERIUM ROSYJSKIM
W LATACH 1914-1918

S t r e s z c z e n i e

Autorka artykułu podjęła się omówienia problematyki opieki duszpasterskiej nad uchodźcami-katolikami w Imperium Rosyjskim w latach pierwszej wojny światowej. Zapewnienie uchodźcom opieki religijnej było jednym z ważniejszych zadań władz w sferze socjalnej pomocy ofiarom wojny. Niniejsza praca została napisana na podstawie nieznanych dotychczas materiałów archiwalnych, które znajdują się w zasobach Charkowskiego Państwowego Obwodowego Archiwum, oraz naukowych opracowań polskich i rosyjskich historyków.

Tematyka artykułu pozostaje aktualna i w czasach dzisiejszych, gdyż u progu trzeciego tysiąclecia świat nadal potrzebuje zrozumienia i tolerancji wobec ludzi innych wyznań i ich duchowych wartości.

Autorka, przeprowadzając analizę ówczesnych aktów prawnych, przedstawiła politykę rządu rosyjskiego w sprawie zapewnienia polskim uchodźcom-katolikom opieki duszpasterskiej. Praktyczna realizacja tych postanowień została zaprezentowana na przykładzie działalności rzymskokatolickiego duchowieństwa, które pracowało wówczas na terytorium guberni charkowskiej. Religijną opiekę nad rzeszą uchodźców w guberni charkowskiej zajmowali się nie tylko miejscowi kapłani, ale i duszpasterze, którzy specjalnie w tym celu zostali wydelegowani przez swoich zwierzchników. Wartość artykułu została wzbogacona kilkoma dokumentami, które na przykładzie Charkowa przedstawiają opiekę duszpasterską nad polskimi uchodźcami obrządku łacińskiego.